

87948

И

ПОРАДНИКЪ

ДЛЯ

КРАМНИЦЪ

УЛОЖИВЪ

ВАСИЛЬ НАГОРНЫЙ.

ЛВОВЪ 1886.

Накладомъ автора.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка,
подоъ зарядомъ К. Беднарского.

347.7 (094.77)

50k

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00694188 (-)

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 40878

I. О Народной Торговли.

Одною зъ такихъ робѣтъ, зъ котрой хѣснуемо не тѣлько мы самі ае и другі люде, се наша „Народна Торговля“. Та хотяй певно естѣ много такихъ, которі знаютъ, якъ „Народна Торговля“ повстала, а все таки не завадить о еѣ початку ще разъ спѣмнути, щобы и тецерѣшній, молодшій читателѣ знали добре той початокъ еѣ исторіѣ.

Буде тому вже лѣтъ около десять, якъ розпочато говорити о тѣмъ, що добре було бы, щобы наші люде займали ся торговлею, котру ѡтъ давна зовсѣмъ жиды взяли въ руки. Мы видѣли, що торговля приносить хосенъ, бо жиды розбогатѣли, — та щожъ, коли не було якось вѣдваги, щобы яку таку крамницю отворити, хоть бы зъ солею або и другими такими рѣчами. Сходили ся наші старшій люде неразъ та радили надъ тымъ дѣломъ довго-предовго. Радили ся Русинѣвъ купцѣвъ, що ихъ троха було, радили ся Нѣмцѣвъ, а въ кѣнци и жидѣвъ, и все выходило на тое, що нема грошей, нема людей, тожъ даймо спокѣй. Русины не мали ѡтваги, Нѣмцѣ радили не радили, бо щожъ ихъ тое обходило, а жиды дуже не дораджували, ба навѣтъ смѣяли ся и называли насъ „дурный лѣй“, и такъ якось не можъ було до кѣнца прійти и щось зробити. Були и такі люде, що ѣздили по селахъ та

помагали людемъ отвирати крамницѣ, — та щожъ зъ того, коли не було где товаровъ купити, бо все въ жидовскихъ рукахъ. Такій крамарь сельскій бувъ жидови дуже немилый — отъ якъ звычайно соперникъ. Другій розумнѣйшій крамарѣ встыдали ся у жида товары куповати для своихъ крамницъ, бо зрештою не було и хѣсна у нихъ куповати, бо тымъ тѣлько жидови помагало ся. Приѣде бувало крамарь фѣрою до мѣста, закупить у жида хоть на 100 зр. рѣжного товару, по цѣнѣ такѣй, якъ бы продававъ 100 людемъ, для каждого по рынському. Жидъ нѣчого не опустить на цѣнѣ, бо хоче довести до того, щобы крамарь дорожше продававъ въ селѣ, якъ у мѣстѣ, щобы люде покинули его а йшли за справунками до мѣста. Крамарь, приѣхавши съ справункомъ въ село, утративъ день, фѣру, оплативъ рогачки, а удержуючи крамницю и оплачуючи податки съ рѣжными додатками, мусить тѣ товары о много дорожше въ селѣ продавати, якъ они продають ся въ мѣстѣ. Тожъ люде, котрѣ не дорожать такъ часомъ якъ грѣшми, ишли за своими справунками зновъ до мѣста, а нашъ крамарь мусѣвъ тратити. Жидъ, дѣставши 100 зр. наразъ за товары, пустивъ ихъ зновъ въ гандель и зновъ заробляє людскимъ грошемъ.

Зъ закладанъ крамницъ по селахъ, не маючи головного складу, зъ ѳтки можъ було бы побирати потрібнѣйшы товары, не було отже богато хѣсна, и много крамницъ мусѣло зновъ упасти. Жиды затирали зновъ руки и смѣяли ся зъ „дурный бой“, що ѳнъ собѣ не може дати рады. Правду сказати треба, що жиды троха були перецолошили ся зъ початку, якъ побачили, що крамницѣ по селахъ ростуть, бо думали, що крамарѣ не будутъ у нихъ куповати.

Деякі нашій люде у Львовѣ не покидали однако тої гадки, захочувати до торговлѣ, а видячи, що починати ѓть крамницѣ купецтво не йде, впали на гадку, що лучше буде отворити перше головный скленѣ, а потому люде зачнуть крамницѣ отвирати и будуть могли ихъ провадити, бо буде где товаръ куповати. Они прійшли отже до пересвѣдченя, що, будуючи хату, треба зачинати не ѓть даху, але ѓть фундаментѣвъ. Якъ прійшли на тую розумну гадку, отже, такъ заразъ виробили статуть, завязали товариство на удѣлахъ, и то низькихъ, бо тѣлько 10 зр. разъ на все ѓть члена, щобы и бѣдный мѣгъ бути членомъ того купецкого товариста, и такъ повстала наша „Народна Торговля, Товариство зареєстроване съ ограниченою порукою“ въ кѣнци 1883-ого року.

Ц. к. судъ краевый яко торговельный пріймивъ статуть сего товариства до вѣдомости дня 21-ого липня 1883 р. До першой рады, котра мала дѣлами „Народной Торговлѣ“ завѣдовати, належали: о. Е. Дудкевичъ яко предсѣдатель, п. С. Держко яко заступникъ предсѣдателя. потому пп. дръ Л. Павенцкій професоръ о. И. Костецкій, К. Устїяновичъ и В. Нагѣрный, опѣсля выбрано еще пп. А. Ничая, дра М. Короля, Т. Калиновича и А. Волошиновича. Перша дирекція складала ся зъ пп.: Аполлона Ничая, Северина Держка и Василя Нагѣрного. Тяжка то буларѣчь розпочинати такъ велике дѣло, бо разъ що не було межи членами анѣ одного кушца, якъ то кажуть, зъ дѣда-прадѣда, а по друге длятого, що не було стѣлько грошей, окѣлько потреба хоть на оденъ бѣльшій складъ. Але щожъ було дѣяти: коли зачали, треба було кѣнчити. Тогда, якъ рада управляюча порѣшила, щобы отвирати скленѣ головный у Львовѣ, а

було се 22-ого вересни 1883., було у касѣ всего-на-всего около 600 зр., а якъ отворено склепъ першій у Львовѣ подъ ч. 1 при ул. Вѣрменської дня 12-го грудня 1883 р., було въ томъ склепѣ товарѣвъ рѣжныхъ на 12 тысячъ зр. Отже въ томъ такъ короткомъ часѣ здобуло собѣ се молоде товариство загальну прихильнѣсть и довѣре, тожъ зачали патріоты нашій приступати до него: одні яко члены, а другі вкладали грѣшь свѣй на книжочки щадничій, и такъ узбирало ся стѣлько гроша, що можъ було торгъ на добре розпочати. Нарѣдъ нашъ порозумѣвъ гадку Народной Торговлѣ и горнувъ ся тогды и горне ся теперь, и то щоразъ бѣльше, за своими справунками до склепѣвъ Народной Торговлѣ. Одні приходили, другі приѣздили за товарами, а третимъ высылало ся почтою та желѣзницею въ найдалшій стороны, — бо кѣлька-надцять разъ ажъ въ Боснію, где були нашій жовнѣры.

Отъ засновава Народной Торговлѣ по нынѣшний девъ отворено вже, окрѣмъ львѣвского склепу, еще ившихъ пять т. е. въ Станиславовѣ, Перемышля, Тернополи, Дрогобычи и Коломыи; есть отже разомъ шѣсть великихъ склепѣвъ Народной Торговлѣ въ наибѣльшихъ нашихъ мѣстахъ. Гдеякѣ люде говорятъ, що то добре богато склепѣвъ на рѣжныхъ мѣсцяхъ отвирати; кажуть, що лѣпше оденъ великій, якъ бѣльше малыхъ. На те ѣтповѣмо, що зрядови Народной Торговлѣ ходитъ о тое, щобы крамарямъ було близше куповати товары, бо чимъ бѣльшу дорогу мусить зробити якій товаръ, тымъ ѣнъ дорожшій. Отъ якбы отворивъ хто крамницю подъ Перемышлемъ и хотѣвъ зъ Народной Торговлѣ у Львовѣ побирати товары, такі щѣ зъ Вѣдня приходять, то мусѣвъ бы оплатити два разы дорогу зъ Перемышля до Львова: разъ туда а другій

разъ назадъ. Потому у Львовѣ коштують магазины дорожше, якъ н. пр. въ Перемышли и т. д. Зъ того отже выходить, що хотѣвши доставити крамницямъ и другимъ купующимъ таный товаръ, треба по рѣжныхъ мѣсяхъ порозкидувати такій головнй склепы, абы людемъ було до нихъ близько. Правда, що Торговля не мае ще всѣхъ товарѣвъ, якихъ для крамницъ сельскихъ потреба, якъ н. пр. рѣжныхъ локтевыхъ (блатныхъ) товарѣвъ и дрѣбного желѣзя, але и тое съ часомъ спровадитъ ся. Зарядъ Торговлѣ роздуме все надъ тымъ, щобы впроваджувати такій товары, котрй и въ мѣстахъ и въ селахъ суть потрібнй, але все наразъ трудно зробити.

Рахунки чотирохъ найстаршихъ склепѣвъ Народной Торговлѣ за рѣкъ 1884 зведено до купы дня 20-ого сѣчня 1885 р.; а щобы они були докладнй, то въ протягу трѣхъ ночей т. е. 20, 21 и 22-ого сѣчня, перераховано и переважено все, що тѣлько въ склепахъ находило ся, при комісіі, щобы порѣвнати зъ книжками, у котрй у Львовѣ все записуе ся. Зъ того обрахунку вышло, що ѳтъ 12-ого грудня 1883 до 20-ого сѣчня 1885 року, т. е. за 1 рѣкъ и 40 днѣвъ, торговали:

Склепъ	че- резъ днѣвъ	продано това- рѣвъ за	выказавъ зыску
Львѣвскій	413	73.269 зр. 34 кр.	2.437 зр. 26 кр.
Станиславѣвск.	230	36.850 " 30 "	1.699 " 69 "
Перемыскій	196	30.776 " 85 "	1.021 " 12 "
Тернопѣльскій	118	13.776 " 12 "	521 " 58 "
Всего	957	154.672 зр. 61 кр.	5.679 зр. 65 кр.

Зачинаючи отже зъ такъ малою сумою, бо то́лько около 600 зр., уторговано 154.672 зр. 61 кр., и зароблено при то́мъ 5.679 зр. 65 кр. Розумѣе ся, що торговано не то́лько тими 600 зр., бо тими грѣшми за оденъ рѣкъ и 40 днѣвъ то́лько заробити не можна; мы кажемо тое то́лько ддятого, щобы показати, якъ мало грошій було на початокъ а якъ показало ся на кѣнци року. Въ протягу того часу, о котрѣмъ бесѣда, зложили люде яко членскій вкладки суму 13.936 зр., а на щадницю 34.725 зр. 36 кр., и тымъ грошемъ зароблено 5.679 зр. 65 кр.

Окрѣмъ сего грошевого зыску есть еще и той, що обѣзвали ся нашій молодій купцѣ, о котрыхъ давнѣйше, якъ не було Народной Торговлѣ, мало хто що знавъ. Казали, що нема рускихъ купцѣвъ, не буде кому попровадити дѣло, а якъ отворено першій склепъ, такъ заразъ показало ся, що есть ихъ много, есть зъ чого vybrати. При зведеню рахункѣвъ знайдено, що при Народной Торговли было 4 начальникѣвъ, 11 субъектѣвъ, 5 практикантѣвъ и 4 слуги, отже разомъ 24 людей, котрѣ при Торговли працювали и добрый купчикъ хлѣба мали. Тенерь працюе въ канцелярїи и склепахъ Народной Торговлѣ 3 директорѣвъ, 1 бухгалтеръ, 2 канцелїсты, 6 начальникѣвъ, 16 субъектѣвъ, 11 практикантѣвъ и 6 слугъ, отже разомъ 45 людей.

Зъ того, що мы тутъ сказали, бачите ви. читателѣ, що хоть мала есть жолудь, а зъ неѣ вырасте крѣпкїй дубъ, що хоть якъ маленькїй бувъ грѣшь и силы, котрыми розпочато Торговлю, а до двохъ лѣтъ выросла она вже красно въ гѣру, бо поправляли пѣдъ нею Грунтъ и плекали еѣ не одна пара рукъ, а цѣлый нашъ нарѣдъ. Чого оденъ чоловікъ зробити не може, то зробить громада, якъ разомъ все возьмутъ ся до дѣла.

Якъ попередно сказано, отворила Народна Торговля до теперь шѣсть склепѣвъ, т. е. у Львовѣ, въ Станіславовѣ, Перемышли, Тернополи, Дрогобычи и Коломыи. Всѣ тѣ skleпы, суть подъ надзоромъ и верховнымъ зарядомъ дирекціи у Львовѣ, котра такожъ всякій для нихъ потрібніи товары закупуе. Окрѣмъ того есть при кождѣмъ такѣмъ skleпѣ начальникъ и комісія контрольна, складаюча ся зъ трѣхъ мужѣвъ довѣря, котра то комісія мае право кождого часу перераховувати та переглядати все, що въ такѣмъ skleпѣ есть и що повинно бути. Комісія така, якъ-бы знайшла въ skleпѣ Народной Торговлѣ які нецорядки, обовязана заразъ дати знати о тѣмъ дирекціи у Львовѣ. Начальники здають письменніи рахунки що 15 днѣвъ передъ дирекціею, дирекція що мѣсяца передъ радою управляющею, а рада разъ на рѣкъ передъ членами Торговлѣ на головномъ зборѣ. Такій головный зборъ членѣвъ Народной Торговлѣ може раду управляющею а рада управляющею може дирекцію змѣнити, якъ побачить, що дѣло зле ведуть. Окрѣмъ обрахункѣвъ що 15 днѣвъ робить ся съ концемъ кождого року головный обрахунокъ, въ одніи и тѣи саміи дни по всѣхъ skleпахъ при контрольной комисіи, а то въ той способъ, що все товары, які того дня въ skleпахъ суть, переважуе ся и перераховуе ся якъ найдокладнѣйше, а списавши тое все порѣвнуе ся зъ книжками головными у Львовѣ, бо книжки, провадженіи въ дирекціи у Львовѣ, выказують докладно все, що въ кождѣмъ skleпѣ повинно бути. Якъбы въ котрѣмъ зъ skleпѣвъ где чого хибло, то начальникъ ѡтповѣдае за тое передъ дирекціею, дирекція передъ радою, а рада передъ головнымъ (загалнымъ) зборомъ членѣвъ, и то не тѣлько словами, але и грѣшии. Все отже що по skleпахъ Народной Торговлѣ дѣе ся,

есть пѣдъ надзоромъ, и за все, щобы хто злого зрѣбивъ, хтось ѡтповѣдае.

Якъ бачите, любї читателѣ, Народна Торговля, котра два роки тому якъ завязала ся, нынѣ такъ красно розвила ся и може не одному честному чоловѣкови помочи до зарѣбку на кусникъ хлѣба. Она не тѣлько, що удержуе вже кѣлькадесять людей, але черезъ свои фїліѣ подае нагоду многимъ а многимъ отвирати собѣ крамницѣ и тымъ подае имъ спосѣбъ до зарѣбку, зъ котрого можуть жити. Давнѣйше, якъ не було Народной Торговлѣ, трудно було крамницѣ провадити, бо не було где товарѣвъ накупити, хиба у жида, — а нынѣ слава Богу, и товаръ крамничный есть где купити и порадѣ въ тѣмъ дѣлѣ можна легко мати, тай то не у чужихъ, але у самыхъ себе, бо каждому можна бути членомъ Народной Торговлѣ и каждому подасть она раду, якъ до крамницѣ взяти ся.

II. О крамницяхъ.

Коли Торговля наша народна мае уже шѣсть склепѣвъ у шѣстьохъ наибѣльшихъ мѣстахъ нашего краю, а чей Богъ дасть, що небавкомъ буде ихъ и бѣльше: то треба теперь о тѣмъ поговорити, якъ поступати належитъ, коли хто схотѣвъ бы отворити крамницю, абы все было такъ, якъ законъ хоче.

Якъ хто хоче отворити собѣ крамницю чи то въ селѣ чи въ мѣстѣ, то передовсѣмъ мусить бути повнолѣтнимъ и орудовати своимъ маеткомъ самъ. Могуть и малолѣтнї мати крамницѣ, але мусять числити щонайменше лѣтъ 20 и до того мати позволене ѡгъ суду опѣкунчого. Можна такожъ провадити товговлю на рахунокъ такого, котрый не мае права орудовати своимъ

маеткомъ, але тѣлько за згодою его правныхъ заступни-
кѣвъ и суду, и то черезъ заступника до того здѣбного.
Устава не робить рѣжниці, чи то мужчина чи жѣнка
отвирае и провадить крамницю, а то дуже добре, бо
богато вдовиць та сирѣтъ-дѣвчатъ можуть собѣ крам-
нички позаводити и тымъ способомъ на хлѣбъ собѣ
заробляти, та не ждати, поки хто зъ нею не оженить
ся. Отъ н. пр. въ Нѣмеччинѣ та Швайцаріи скрѣзь
по крамняцяхъ сидять вдовиць або сироты по свяще-
никахъ, учителяхъ або урядникахъ и продають людѣмъ
потрѣбнѣ имъ товары та тымъ способомъ на кусникъ
хлѣба собѣ заробляють и нѣкому о ласку не стоять.
Єсть и у насъ гдекуда такѣ жѣнки-кунці, отъ якъ
панѣ Тыховичева коло Кутъ, панѣ Зарембова у Ниж-
невѣ коло Станіславова, котрѣ дуже красно свои крам-
ницѣ провадять, — але все ихъ еще за мало, здало
бы ся бѣльше.

Маючи якихъ 150—200 зр. своихъ власныхъ гро-
шей (бо на пожиченѣ грошѣ не радили бы-сьмо зачи-
нати торговлю, хѣба якъ можна дѣстати на 4 до 5
процентъ, т. е. ѡтъ сотки 4 до 5 зр. на рѣкѣ), пише
ся до найблизшого складу Народной Торговлѣ, щобы
выслала такѣ а такѣ товары, и тѣлько а тѣлько, и по-
сылае ся грошѣ; кому близько, то може и самъ при-
ѣхати та собѣ vybrати. Заразомъ посылае ся грошѣ
до Торговлѣ на важки; она хотъ ихъ не має теперь
еще на складѣ, але, якъ треба, то постарае ся, бо безъ
ваги въ крамници обѣйти ся не можна. Все тое, якъ
замовлено, высилае складъ Народной Торговлѣ желѣз-
ницею разомъ съ рахункомъ. Рѣвночасно съ тымъ
треба до ц. к. староства подати завѣдомлене бѣльше-
менше таке:

(Зъверху.)

До свѣтлого ц. к. Староства
въ Стрюю.

Василь Соловѣй,
господарь зъ Слободки,

повѣдомляе о отвореню крамницѣ и про-
сить о выставлене карты промысловой.

(Въ серединѣ.)

(Штемпель на 1 зр. 50 кр.)

Свѣтле ц. к. Староство!

Низше по́дписанный, властитель Грунту (або ре-
альности), по́дъ ч. 27 въ селѣ Слободка положеного,
лѣтъ 25 маючій и тамъ же замешкалый, по́дданный ав-
стрійскій, повѣдомляе отсимвъ Свѣтле ц. к. Староство,
що зъ днемъ 1 лиция 1886 р. отвирае крамницю съ
колоніяльными товарами въ домѣ по́дъ ч. 27 въ селѣ
Слободцѣ положеномъ.

Свѣтле ц. к. Староство зволить тое повѣдомлене
до своей урядовой вѣдомости пріймити и карту про-
мыслову на ведене выше сказаной крамницѣ на имя
по́дписаного выставити.

Въ Слободцѣ дня 24-ого червня 1886.

Василь Соловѣй.

До поданя сего потреба штемпля, котрого высо-
ко́сть залежить о́тъ числа мешканцѣвъ того села або
мѣста, где крамниця мае отворити ся. И такъ, якъ въ
то́мъ мѣсци есть до 5 тысячъ мешканцѣвъ, уживае ся
штемпель на 1 зр. 50 кр. (то есть наименшій), о́тъ 5
до 10 тысячъ на 2 зр., о́тъ 10 до 50 тысячъ мешкан-
цѣвъ на 3 зр. и т. д.

По́давши таке завѣдомлене до ц. к. староства,
можно вже крамницю отворити и не треба ждати, ажъ
поки карты промысловой не пришлють.

Тутъ мусимо еще звернути увагу шп. крамарѣвъ на то, що, якъ бы хотѣли въ своихъ крамницяхъ тримати и продавати нафту, або книжки, молитвенники календарѣ, лѣкарства якѣ, карты до гры, або порохъ стрѣльный, то таке завѣдомлене до ц. к. староства, яке мы подали не выстарчае. На продаване въ крамници наведенихъ тутъ товарѣвъ потреба доконче особного позволеня або концесіѣ ѳтъ ц. к. староства, и то для кожного зъ тыхъ товарѣвъ потреба особно на штемпля якъ попередно сказано до ц. к. староства подати просьбу о удѣлене концесіѣ.

(Зъ верху)

До Свѣтлого ц. к. Староства
въ Стрию.

Василь Соловѣй

господарь и крамарь зъ Слобѣдки
просить о удѣлене ему
концесіѣ на дрѣбну про-
дажу нафты.

(Въ серединѣ)

(штемпель на 1 зр. 50 кр.)

Свѣтле ц. к. Староство!

Низше пѣдписаный, властитель грунту (або ре-
альности) пѣдъ ч. 27 въ селѣ Слобѣдцѣ положе-
ного, лѣтъ 25 маючій и тамъ-же замешкалый,
пѣдданый австрійскій осьмѣляе ся ц. к. Старо-
ство просити о удѣленье позволеня на дрѣбну
продажу нафты въ его крамници пѣдъ числомъ
27 въ селѣ Слобѣдцѣ положеной, примѣчаючи,
що бочка съ нафтою находить ся въ мурованѣй
пивници.

Свѣтле ц. к. Староство зволить туку прось-

бу до своєї урядової вѣдомости приймати и згадану концесію на имя підписавшого ся удѣлити.
Въ Слободцѣ дня 8 липня 1886.

Василь Соловій.

Штемплѣвъ на поданяхъ не треба переписувати якъ то буває при контрактахъ або рахункахъ. Ихъ прилѣпляє ся по правій сторонѣ въ горѣ, якъ тутъ на взорахъ подань показано. — Перепроваджене крамниці зъ пѣдъ одного числа пѣдъ друге, мусить бути ц. к. староству донесенимъ.

Доки ц. к. староство не удѣлить концесіѣ, на ведене торговлѣ тутъ наведеними рѣчами доти не вѣльно ихъ навѣть въ крамници вдержати.

При веденю въ продажъ крамничну рѣжнихъ напоѣвъ горячихъ якъ горѣвка, румъ, пиво, аракъ и т. п. рѣчи мають ся такъ: Право продаваня напоѣвъ горячихъ залежить ѳтъ властителя пропинаціи (въ селѣ пана), тожъ якъ бы яка крамница хотѣла напоѣ тѣ продавати, то потреба перше погодитися съ властителемъ пропинаціѣ и узыскати ѳтъ него позволене. Ц. к. староство може однако и безъ властителя пропинаціѣ удѣлити позволене на продаване напоѣвъ, але тѣлько въ запертыхъ начиняхъ якъ фляшкахъ, бочѳвкахъ и т. п. Корокъ такои фляшки або якого иншого начиня мусить бути лякомъ и печаткою крамара запечатаний. Ѳткоркувати и наливати напоѣ въ келишки безъ позволеня властителя пропинаціѣ въ крамници невѣльно, бо заразъ влетить жидъ-пропинаторъ наробить райваху, приѣдутъ ревизоры и котрабантъ готовый. Справы пропинаційнѣ суть однако такъ помотанѣ, що трудно докладнѣйше о тѣмъ щось написати а особливо що до мѣстъ, бо майже кожде

мѣсто має, що до напйткѣвъ, иншу установу. У Коломыи н. пр. есть що до пива таке, що якъ не берешъ у жида-арендаря пропинаціѣ, то хотьбы Богъ знае кто дававъ позволене, а якъ жидъ не дасть, то шинковати не можешъ въ крамници. Въ мѣстахъ найлѣпше буде довѣдати ся о тыхъ установахъ у ц. к. староствахъ. О трафику треба въ урядѣ скарбовѣмъ просити.

Теперь поговоримо о тѣмъ, якъ поступати належитъ въ тѣмъ злучаю, якъ бы въ селѣ або мѣсточку не знайшовъ ся такій чоловѣкъ, котрый мавъ бы тѣлько грошей, кѣлько на отворене крамницѣ и на закупно товарѣвъ потреба, т. е. якъ бы прійшло ся отворити крамницю на грошѣ складковѣ.

Устава зъ дня 9-ого цвѣтня 1873 р. предвидѣла той злучай и каже, що для провадження промыслу и торговлѣ на складковѣ грошѣ можуть завязувати ся товариства на удѣлахъ, т. е. що кождый, приступающій до того товариства, складае певну суму, отъ якъ н. пр. при Народнѣй Торговли по 10 зр. Тымъ способомъ узбирае ся грѣшь, котрымъ розпочати можна торговлю або яке инше промысловѣ дѣло пѣсля того, въ якѣй цѣли тое товариство завязало ся. Товариство, основане на пѣдставѣ той уставы, може бути съ ограниченою або неограниченою порукою. Тое має ся розумѣти такъ, що въ першѣмъ разѣ, т. е. коли товариство завязало ся съ ограниченою порукою, ручить членъ тогожъ два, три або чотыри и т. д. разѣвъ за такую суму, яку на удѣлы зложивъ, на злучай задовженя або ушадку тогожъ товариства. Члены товариства съ неограниченою порукою ручать за дѣла того товариства цѣлымъ своимъ маеткомъ. Отже якъ бы таке товариство съ неограниченою порукою задовжило ся и упало, тогда вѣрителѣ стягають зъ чле-

новъ товариства послѣдне, ажъ поки не ѳтберуть то, що имъ належить ся. Встунати яко членъ въ таке товариство съ неограниченою порукою дуже небезпечно, бо при унадку такого товариства може каждый членъ все, що має, стратити. Народна Торговля засновала ся на пѳдставѣ того закона, але съ ограниченою порукою, т. е. такъ, що якъ бы, борони Боже, она наробила довгѳвъ и мусѣла перестати истнувати, тогды прійшло бы ся членамъ ще разъ тѳлько зложити, кѳлько зложили на удѣлы, и хотяй бы всего довгу не вышложено а члены мали миліоны, то вѣхто и крейцара ѳтъ нихъ бѳльше жадати не смѣе. То була дуже мудра гадка завязати Торговлю съ ограниченою порукою, бо члены не потребують бояти ся, що якъ бы, борони Боже, зле Торговли пѳшло, то заберуть имъ вѣрителѣ цѣлый маєтокъ.

Завязовати такі торговельні товариства на основѣ закона зъ 9 го цвѣтня 1873 р., чи то съ ограниченою чи неограниченою порукою, по нашихъ селахъ есть непрактично, — разъ задля того, що таке товариство мусить бути записане въ реестръ товариствъ господарско-промысловыхъ въ судѣ, потому мусить платити высокій податки, — найменше 30 зр., мусить провадити гандлѣві книги, щѳ не каждый потрафитъ, мусить предклатати письменно обрахунки рѳчній, котрі идуть ажъ до міністерства, мусить ѳтже провадити велику канцелярію. Всего того при сельскѳй крамници провадити не можна, бо нема тамъ ѳтповѣдныхъ до того людей, а хотяй бы и знайшли ся такі люде, то не було бы чимъ ихъ заплатити зъ доходѳвъ такои крамницѣ. Намъ здае ся що найвѳдповѣднѣйшіи спѳсѳбъ закладаня крамницъ по нашихъ селахъ на складкові грошѣ (а часто такъ робити мусимо, бо мы бѣдні люде) буде ѳтсей:

Збирають ся разомъ тѣ люде, щѣ порозумѣли вже, якъ великой ваги есть торговля для поправленя быту матеріального, и завязують такъ звану звычайну або цивільну спѣлку межи собою, въ тѣй цѣли, щобы спѣльными силами и грѣшми спѣльными отворити и вести крамницю. На тыхъ сходинахъ установае ся на сампередъ высокѣсть вкладки, чи то по три чи пять чи по кѣлько реньскихъ ѡтъ кожного. Добре бы було, щобы всѣ вкладки були однаковѣ, бо тогды мали бы всѣ спѣльники однакове право, але где того не можь перепровадити, т. е. тамъ где мало есть такихъ спѣль-никѣвъ, а до того незаможнѣй, тогды можь бы приймити въ спѣлку кѣлькохъ заможнѣйшихъ съ подвѣйною або потрѣйною вкладкою. За тое треба однакожь такимъ спѣльникамъ дати стѣлько частей зыску и тѣлько го-лосѣвъ, скѣлько вкладокъ зложать. Бѣда лише въ тѣмъ, що може такѣй богачь черезъ то мати бѣльше голосу, якъ всѣ инші спѣльники, и такъ дѣломъ покрутити, що выйде лишь на его корысть а на страту тамтыхъ; тожь лѣнше було бы, якъ бы каждый спѣльникъ при-ступивъ тѣлько съ одною вкладкою. Высокѣсть вкладки залежить ѡтъ того, кѣлько есть спѣльникѣвъ и кѣлько грошей потреба на отзорене и проваджене порядной крамницѣ. Потреба однакожь доконче старати ся о то, щобы якъ наибѣльше приступило до тои спѣлки, бо тогды будуть всѣ, цѣла громада, въ тѣй крамници товары купувати, а якъ такъ буде, то тогды дѣло пѣйде добре, и жидокъ не поважить ся въ таке село и носа показати. При бѣльшѣмъ числѣ спѣльникѣвъ и вкладки можуть бути менші, и легко буде 250 до 300 зр. зѣбрати, якѣ потреба мати для добраго про-вадження крамницѣ.

Якъ высокѣсть вкладки уже означена, выбирае

ся одного зъ найповажнѣйшихъ, найрозумнѣйшихъ и
 найчеснѣйшихъ людей, якъ можъ письменного чоловѣка,
 котрый туу крамницю провадити мае, и ще кѣлькохъ
 иншихъ людей ему до помочи, щобы сходили ся разомъ
 на нараду, якъ и щѣ робити и щобы ѳтъ часу до часу
 ревидовали, чи все въ порядку провадитъ ся. Чоловѣкъ
 сей, котрому ѳгдано зарядъ крамницѣ, повиненъ стати
 передъ спѣльниками и дати свое чесне слово, що по-
 вѣрене ёму дѣло буде провадити чесно и ретельно.
 Потѣмъ списуе ся контрактъ спѣлки, въ котрѣмъ
 повинно бути наведено :

1. Имя и прѣзвище осѣбъ, котрѣ заключаютъ
 контрактъ, и постанова, чи контрактъ мае сбвязовати
 и наслѣдникѣвъ або нѣ.

2. Постанова, чи сѣ стороны контрактуючѣ або
 одна зъ нихъ леше свою працю, чи такожь и свои
 рѣчи вкладае до спѣлки для спѣльной користи.

3. Означене, чи спѣлка мае бути явна чи тайна.

4. Коли маетокъ вкладае ся до спѣлки, належить
 означити, чи леше теперѣшний, чи такожь и будущѣй,
 або чи такожь той маетокъ, щѣ сторсна въ будущинѣ
 придбае, мае належати до спѣлки.

5. Докладный описъ и означене вложеного маютку.

6. Цѣль спѣлки.

7. Постанова, щѣ належить розумѣти пѣдъ фон-
 домъ кореннымъ спѣлки.

8. Постанова щѣ до жаданъ тыхъ осѣбъ, котрѣ
 свою працю офѣровали спѣлцѣ.

9. Постанова щѣ до того злучаю, коли фондъ
 спѣлки збѣльшае ся або зменшае ся.

10. Означене способу нарады и рѣшеня въ спра-
 вахъ спѣлки, а именно, якѣ права служатъ переголо-
 сованымъ спѣльникамъ щѣ до забезпеченя можливои
 шкоды.

11. Постановва що до особы, котра бы заряджовала маеткомъ.

12. Означене часу и способу складаня рахунковъ.

13. Постановва, хто має товариство на внѣ заступати.

14. Постановва що до подѣлу спѣльного маетку.

15. Постановва що до розвязаня спѣлки и якъ спѣльники по розвязаню будуть ѳтповѣдати за зъобовязаня спѣлки.

16. Постановва що до выключеня спѣльникѳвъ изъ спѣлки.

17. Постановва що до можливого фонду резервового.

18. Дата (мѣсце, день, мѣсяць, рѳкъ) и подписы сторѳнъ а взглядно и двоухъ свѣдкѳвъ.

Взорець такого контракту спѣлки бувъ бы н. пр. такій :

Контрактъ спѣлки,

5 зр.

Котрый вынѣшного дня зѳставъ заключеный межи Андреемъ Нишевичемъ, Иваномъ Крайникомъ, Стефаномъ Мѣшкомъ, Жигмонтомъ Чайковскимъ, Игнатомъ Нишевичемъ, Михайломъ Крайникомъ, Миколою Демковичемъ, Михайломъ Гинкомъ, Стефаномъ Демковичемъ, Семеномъ Крайникомъ, Стефаномъ Сорокою и Андреемъ Бучиньскимъ, господарями и приналежными до громады Добра шляхоцка, подъ слѣдующими застереженями :

1. Выше наведені господарѣ и до громады приналежнї постановили завязати съ собою спѣлку въ цѣли отвореня и провадження за спѣльной грошѣ крамницѣ съ товарами мѣшаными въ селѣ Добрѣ, въ котрой закуповало бы ся и продавало товары кольонїяльнї, насѣня, вырѳбы промыслу домашнього и т. и. рѣчи.

2. Въ тѣй цѣли складае кождый зъ повыше наведеныхъ спѣльникѣвъ при подѣписаню сего контракту по десять зр. а. в. готовыми грѣшми, котра то сума становити мае фондъ коренный для закупна потрѣбногo инвентаря и товарѣвъ.

3. Спѣльники обязують ся черезъ пять по собѣ наступующихъ лѣтъ въ спѣлцѣ съ собою позѣоставати и докладати всякой возможной пильности и стараня, щобы дѣла выше згаданой крамницѣ добре вели ся. Если бы оденъ або другій изъ спѣльникѣвъ схотѣвъ по уплывѣ часу, отсимъ контрактомъ означеногo, зъ спѣлки выступити, повиненъ выповѣсти на оденъ рѣкъ передъ головнымъ обрахункомъ, т. е. найдалше въ мѣсяци червни, бо въ противнѣмъ злучаю спѣлка буде уважати ся за мовчки продовжену на дальшихъ пять лѣтъ.

4. Коли бы хтонебудъ изъ спѣльникѣвъ зъ важныхъ причинъ, котрѣ однако и бѣльшѣсть прочихъ спѣльникѣвъ за важнѣй узнае, хотѣвъ передъ уплывомъ часу, контрактомъ означеногo, выступити зъ спѣлки, обязанный по чвертьрѣчнѣмъ выповѣдженю постарати ся о иншого спѣльника, на котрого бы бѣльшѣсть позѣсталыхъ спѣльникѣвъ згодила ся, або такожь вкладку свою черезъ оденъ рѣкъ въ спѣлцѣ еще лишити, рахуючи ѣтъ неи $5\frac{0}{10}$ ѣтсоткѣвъ.

5. Всѣ на цѣли спѣлки, котрой предметомъ есть ведене крамницѣ, потрѣбнѣй выдатки якогo небудъ роду належити покрывати изъ спѣльной касы.

6. Головный обрахунокъ дѣла крамничного сеи спѣлки робить ся съ днемъ 30. червня кождого року. Товары, находячѣй ся того дня въ крамници, мають бути по замкненю еи перечисленѣй и по ихъ вартости закупна зъ коштами довозу, якъ такожь знайдена го-

товка и кождоразова вартѣсть урядженя крамничного, по ѳтшибненю 10% зъужитку, до рахунку втягненї. При такѣмъ обрахунку можуть бути навѣтъ и всѣ спѣльники.

7. Зыскъ и страта подѣлить ся съ уплывомъ кождого року, т. е. по 30. червни, и по затвердженю рахункѣвъ черезъ спѣльникѣвъ, въ рѣвныхъ частяхъ межи всѣхъ спѣльникѣвъ готѣвкой. Спѣльники можуть однакожь оставити сей зыскъ яко додатокъ до своихъ вкладокъ, не змѣняючи черезъ то сего контракту, сли розширене дѣла крамничного того вымагае. Коли бы однако по обрахунку показала ся страта, то еѣ, якъ такожь затыгненїй довгъ, обовязанї покрити всѣ спѣльники въ рѣвныхъ частяхъ.

8. Спѣлку заступае на внѣ Андрѣй Нишевичъ, котрый такожь провадитъ головный зарядъ спѣлки. Касу переховуе Иванъ Крайникъ, писарство провадитъ Михайло Крайникъ, а Стефанъ Мѣшко, Жигмонтъ Чайкѣвскїй и Игнатъ Нишевичъ суть контрольорами. Андрѣй Нишевичъ, Иванъ Крайникъ и Михайло Крайникъ становлять тѣснѣйшу раду, котра надъ розвоємъ крамницѣ радити мае.

9. Андрѣй Нишевичъ дѣстане за свѣй трудъ по обрахунку головнѣмъ пятый процентъ, касїеръ, писарь и контрольоры воѣ разомъ десятый процентъ зъ чистого зыску. Решту подѣлить ся, якъ въ §. 7. уже сказано, межи спѣльникѣвъ въ рѣвныхъ частяхъ. Если бы по обрахунку не показало ся зыску, тогды не мае анѣ завѣдатель анѣ касїеръ, писарь и контрольоры жадной претенсїѣ на вынагороджене за ихъ трудъ.

10. Если бы въ часѣ треваня спѣлки або при еѣ розвязаню повставѣ якїйсь спѣръ, то онѣ мае бути залагодженїй черезъ судъ мировой, въ складѣ которого

входить мѣсцевый священникъ, мѣсцевый учитель и найстаршій вѣкомъ въ громадѣ, котрый за жаднй переступства не бувъ караный. — Коли бъ спорячй стороны не поѣдали ся ореченю суду мирового, тогда предкладае ся тую спѣрну справу ц. к. судови до рѣшеня.

11. Довги може спѣлка затыгати на злучай потребы тѣлько за згодою всѣхъ спѣльникѣвъ.

12. На злучай смерти котрого-небудъ изъ спѣльникѣвъ, вдовѣ, або коли бы она не хотѣла чи не могла, або коли бы вдова не остала ся, наслѣдникамъ прислугуе право позѣстати въ спѣлцѣ черезъ своего повномочника, коли суть малолѣтнй, або коли удѣлъ зѣоставъ черезъ наслѣдство на кѣлькохъ наслѣдникѣвъ переказаный.

13. Новыхъ спѣльникѣвъ можуть пріймити спѣльники лишень на своѣмъ зѣбраню, що разъ въ рѣкъ т. е. въ мѣсяци липни вѣдбуае ся. Приступаючй складають свои вкладки до рукъ головного завѣдателя и касіера въ присутности писаря и поѣдписують додаткове заявлене (на стемпли), що приступають до спѣлки, завязавшой ся въ Добрѣ шляхоцкѣй дня 14-ого грудня 1885 р. въ цѣли веденя дѣла крамничного съ вкладками по десять зр., покликуючись на постановлене зѣбраня спѣльникѣвъ зъ дня 20. липня 1886 р., поѣдчиняючись всѣмъ застереженнямъ контракту спѣлки зъ дня 14. грудня 1885 р.

14. Звычайнй зѣбраня спѣльникѣвъ ѣтбувають ся разъ въ рѣкъ въ мѣсяци липни. Ихъ скликуе головнй завѣдатель wrazъ зъ касіеромъ и писаремъ (тѣснѣйша рада) чотырнацять днѣвъ передъ днемъ збору. На жадане контрольорѣвъ або шѣстьохъ спѣльникѣвъ обовязана рада тѣснѣйша найдалше до вѣсѣмъ

днѣвъ, ѳтъ дня письменного внесена числячи, скликати спѳльникѳвъ на зборы. Скликане тое дѣе ся або письменно або при двоухъ свѣдкахъ.

15. Зборы провадить найстаршій вѣкомъ зъ спѳльникѳвъ, если не буде мусѣвъ стати передъ тымъ зборомъ яко оскарженный або яко свѣдокъ або яко позываючій. Въ послѣднихъ злучаяхъ выбираютъ голову збору присутнїи спѳльники черезъ пѳднесене рукъ. Секретарѣвъ збору, числомъ двоухъ, выбирае зборъ. — Голосоване ѳтбувае ся черезъ пѳднесене рукъ. Спѳльники, позаякъ вложили рѳвнїи вклады, мають рѳвне право голосу. На злучай рѳвности голосѳвъ рѣшае льось.

Тѳи, щѳ не вдоволяютъ ся рѣшенемъ головного збору, можуть изъ спѳлки выстунити. Вклады вразъ съ зыскомъ въ наслѣдокъ того выстунившихъ спѳльникѳвъ выплачуютъ ся имъ найдалше до вѳсѣмъ днѣвъ по зборахъ въ мѣсяци линни.

16. Въ §. 2. наведенїи вклады становлятъ фондъ коренный спѳлки.

17. Спѳльники застерѣгають собѣ право, каждого часу, на скликанѳмъ до того зборѣ, змѣнити такъ тѣснѣйшу раду, якъ и комїтетъ контрольный. Выключенїи ѳтъ заряду або контролѣ не мають права жадати, ѳтъ дня ихъ усуненя, якихъ-небудъ ѳтшкодованъ за дальшїи часъ.

18. Надъ крамниѳею теперъ отвираючою ся мае бути написъ: „Крамница Андрѣя Нишевича и С-ки“. Съ змѣною головного завѣдателя змѣнае ся и надписъ (фїрма) крамницѣ, о чѳмъ належить ц. к. староство повѣдомити.

19. Контрактующїи стороны зрѣкають ся права сей контрактъ спѳлки ѳспорювати зъ якои небудъ причины.

Въ Добрѣ шляхоцкѣй 14. грудня 1885.

Пѣдписы свѣдкѣвъ.

Пѣдписы сторѣнъ.

Стемплѣ до контрактѣвъ спѣлки, коли не умовлено вкладокъ маетковыхъ, выносятъ ѡтъ першого аркуша 5 зр., а ѡтъ дальшихъ аркушѣвъ по 50 кр.; въ противнѣмъ злучаю, якъ въ повышѣмъ контрактѣ, обраховуе ся пѣсля скалѣ II: стемпель той мае бути що найменшій на 5 зр. Якъ бы сума вкладокъ була:

1600	до	2000	зр.,	належить	дати	стемпель	на	6.	25	кр.
2000	"	2400	"	"	"	"	"	7.	50	"
2400	"	3200	"	"	"	"	"	10.	—	"

Коли отже контрактъ пѣдписаный и грошѣ зложеній, тогды посылае головный завѣдатель (тутъ Андрѣй Нишеввчъ) въ имени спѣлки до ц. к. староства заявлене нѣсля взору, якій подали мы попередно.

Щобы спѣльники знали що въ тѣмъ дѣлѣ каже устава цивѣльна наведемо тутъ ѡтноснѣ уступы той уставы зъ Руского Правотаря, що выдали пп. Семейнѣвскѣй и Лукичъ. (Важна то книжка для громадъ).

Спѣльнѣсть. Скоро власнѣсть той самой рѣчи, або одно и те саме право належить неподѣльно до бѣльше осѣбъ, втогды есть спѣльнѣсть. Н. пр. господарство якесь належить до 5 осѣбъ, — або право ѣздити черезъ грунтъ сусѣдѣвъ прислугуе 7 господарамъ. Спѣльнѣсть выплывае: 1) зъ принадку; 2) зъ закона; 3) зъ розпорядку послѣдней волѣ, або 4) зъ умовы (§. 825. з. ц.).

Хто допоминае ся удѣлу въ спѣльнѣй рѣчи (на пр. права мешкати въ якѣмось домѣ), той обвязаный свое право доказати, наколи его иншѣ спѣльники ему заперечаютъ (§. 827. з. ц.).

Доки спѣльники на всю годять ся, доти представляють одну лише особу и мають право розпоря-

дживати спѣльною рѣчею пѣсля вподобы. Скоро они однакожь не годять ся и мѣжь ними зайде суперечка, втогда не може нѣякій спѣльникъ чинити такой перемѣны въ спѣльноѣ рѣчи, черезъ котру бы онъ розпоряджувавъ часткою другого спѣльника (§. 828. з. ц.).

Кождый спѣльникъ е повнымъ властителемъ своей части. Онъ може еѣ або пожитки зъ неи заставити, записати, або позбути иншимъ способомъ, пѣсля вподобы и незалежно, щобы тѣлько черезъ те не нарушивъ правъ своихъ спѣльникѣвъ. Надто кождый спѣльникъ мае право наставати на зложене рахункѣвъ и на подѣлъ доходѣвъ. Звычайно може такожь домагатись знесеня спѣльности, щобы лише учинивъ тое въ властиву пору и не на шкоду иншихъ спѣльникѣвъ: для того обовязаный онъ пристати на проволоку, яка пѣсля обставинъ окаже ся ѣтповѣдною и конечною (§§. 829.—831. з. ц.).

Если спѣльникъ обовязавъ ся позѣставати въ спѣльности, то не може вправдѣ выступати зъ неи передъ означенымъ часомъ, но сей обовязокъ зноситъ ся такъ якъ иншѣ обовязки, и не переходитъ на наслѣдникѣвъ, если они на се не призволили. Навѣтъ розпоряджене третого, котрымъ якусь рѣчь призначавъ до спѣльности, обовязаный выповнити лише першѣ спѣльника, а не и ихъ наслѣдники. Если хто зобовязавъ ся оставати на все въ спѣльности, то таке зобовязане е неважне (§§. 831.—832. з. ц.).

Права спѣльникѣвъ до рѣчи спѣльной. I. Коренный фондъ. Посѣдане и зарядъ спѣльной рѣчи належить до всѣхъ спѣльникѣвъ разомъ. Въ справахъ, щѣ дотычатъ звычайного заряду и уживаня фонду коренного, рѣшае бѣльшѣсть голосѣвъ, котра обчисляе ся не пѣсля

особѣ, але пѣсля частей, котрѣ припадають спѣльникамъ. Если жь розходить ся о важнѣйшій пере-мѣны що до удержаня або користѣйшого уживаня фонду коренного, можуть спѣльники переголосованѣ жадати обеспеченя на випадокъ будучої шкоды, або еслибъ такого обеспеченя ѡтмовлено, жадати увѣльненя (выступленя) изъ спѣльности. Не схочуть они выступи изъ спѣльности, або еслибъ выступлене не було въ пору, втогды льось або розѣмникъ (судія полюбовный), або накопи не годять ся на се одноголосно, ц. к. судія рѣшае, чи перемѣна мае наступити безусловно або за обеспеченемъ. Такимъ самымъ способомъ рѣшае ся и въ разѣ, коли заходить рѣвнѣсть голосѣвъ (§§. 833.—835. з. ц.).

Если заходить потреба установити завѣдавця спѣльної рѣчи, втогды бѣльшѣсть голосѣвъ, а коли бѣльшости нема, ц. к. судія рѣшае, хто мае бути выбранный. Завѣдавецъ спѣльности уважае ся яко повномочникъ. Онъ обовязанный складати правильно рахунки, но мае такожъ право ѡтшибнути собѣ въ рахунку всѣ выдатки, якѣ починивъ на користь рѣчи, котрою завѣдувавъ. Те саме мае право зрѣбити и спѣльникъ, котрый безъ порученя иншихъ спѣльникѣвъ завѣдуе спѣльностею. Если зарядъ ѡдано бѣльше, якъ однѣй особѣ, втогды такожъ рѣшае межѣ ними бѣльшѣсть голосѣвъ (§§. 836.—838. з. ц.).

II. Пожитки и тягарѣ. Спѣльнѣй пожитки и тягарѣ дѣлятъ ся межѣ спѣльникѣвъ пѣсля ихъ частей. Коли заходить сумнѣвъ, то всѣ части уважають ся яко рѣвнѣй собѣ; хто прѣтивно удержуе, обовязанный се доказати. Узыскавѣй пожитки належить дѣлити въ натурѣ. Если однакъ въ такѣй спѣсѣбѣ не можна подѣлити, втогды каждому служитъ право домагатись

продажи черезъ публичный переторгъ (ліцитацію) — и одержану зъ ліцитаціѣ вартѣсть выплачуе ся спѣльникамъ пѣсля ихъ частей §§. 839.—840. з. ц.

III. Подѣлъ. При подѣлѣ спѣльной рѣчи, бѣльшѣсть голосѣвъ не рѣшае, накопи спѣльнѣсть вже устала. Подѣлъ належить зрѣбити за згодою всѣхъ спѣльникѣвъ. Скоро не могутъ погодитись, втогды рѣшае льѣсъ або розѣемникъ, а если на той або на другій спѣсѣбъ рѣшеня спѣльники не годять ся одногласно, рѣшае ц. к. судія. До розѣемника або до судіѣ належить такожь постановити, чи спѣльникъ при подѣлѣ грунтоѣвъ або будынкѣвъ, потребуе служебно-сти до ужываня своєї части (на пр. переѣзду черезъ грунтъ другого спѣльника), и пѣдъ якими услѣвами можна ему тую служебнѣсть призволити (§§. 841 — 842. з. ц.).

Если спѣльна рѣчь або цѣлкомъ не дасть подѣлитись, або лише изъ значнымъ зменшенемъ своєї вартѣсти, то належить еѣ продати черезъ публичный переторгъ, хоть бы сего домагавъ ся тѣлько оденъ спѣльникъ, и одержані зъ переторгу грошѣ роздѣлити мѣжь спѣльникѣвъ пѣсля ихъ частей (§ 843 з. ц.).

Самъ подѣлъ якои небудь спѣльной рѣчи не може шкѣдити третѣй особѣ; всѣ прислугуючій їѣ права заставу, служебностей, и инші права рѣчевій, може она выконувати такъ, якъ выконувала передъ подѣломъ. Такожь права особѣвъ, котрі прислугують третѣй особѣ взглядѣмъ спѣльности, задержують свою силу, по мѣмо выступлена изъ спѣльности. Такъ само той, хто е довжникѣмъ спѣльности, не може платити поодинокимъ спѣльникамъ. Такі довги належить платити або цѣлоѣ спѣльности, або такожь тымъ, котрі еѣ звычайно представляють (§§. 847.—848. з. ц.).

Права и обязанности спольниковъ. Каждый спольникъ має обовязокъ причинитись въ рѣвнѣй части до фонду коренного, хѣба що е якась особна на те умова. — Въ загалѣ жь всѣ спольники, безъ взгляду на ихъ бѣльшу або меншу участь, обовязанѣ зарѣвно причинятись до спѣльной користи. — Нѣякій спольникъ не має права повѣровати спѣвдѣланя третѣй особѣ, нѣ прѣимати кого до спѣлки, або предпрѣимати побѣчный интересъ, котрый спѣлцѣ шкодить. — Обязанки спѣльниковъ докладнѣйше подае контрактъ. Хто лѣше до работы зобовязавъ ся, той не обовязанѣ до нѣякой вкладки. Хто приобѣцывъ лише грошеву або яку иншу вкладку, той не має нѣ обовязку нѣ права иншимъ способомъ причинятись до спѣльного зарѣбку. — При обрадахъ и рѣшеняхъ що до справъ спѣлки обовязують приписы постановленѣ въ §§. 833.—842., хѣба що е на те яка инша умова. — Спольниковъ не можна присиловати до бѣльшой вкладки надъ тую, до якои обовязались. Однакожь, если бы при змѣненыхъ обставинахъ не можна нѣякъ осягнути спѣльной цѣли безъ побѣльшеня вкладки, втогда спѣльникъ, котрый бы не хотѣвъ доплатити, може выстунити изъ спѣлки, або може до сего бути примушенный (§§. 1184.—1189 з. ц.).

Наколи одному або декотрымъ спѣльникамъ повѣрено ведене всѣхъ интересѣвъ, втогда ихъ належити уважати яко повномочниковъ. Що до ихъ нарадъ и рѣшень въ справахъ спѣлки обовязують приписы §§. 833.—842. (§. 1190. з. ц.).

Каждый спѣльникъ ѣтповѣдае спѣлцѣ за школу, яку ѣй зробивъ зъ своей вины. Та школа не дастъ вырѣвнатись тыми користями, котрѣ ѣнъ придбавъ спѣлцѣ иншимъ способомъ. Если жь бы по тѣй причинѣ, що спѣльникъ самовѣльно предпрѣнявъ новый интересъ,

выплынула для спѣлки зъ одного боку шкода, а зъ другого користь, втогды мае наступити розмѣрне вырѣванне (§. 1191. з. ц.).

Той маетокъ, котрый по ѳттягненю всехъ коштовъ и понесенныхъ стратъ позѳстаетъ понадъ фондъ коренный, е зыскомъ. Самъ фондъ коренный остане власностею тыхъ, котры на него складались, вынявши, если бы вартѳсть праць положено яко истину и все разомъ узнано яко спѳльне добро. — Зыскъ дѣлится ся поѳсля того, кѳлько хто вложивъ истинны, а праця достарчована всеми спѳльниками, зноситъ ся сама собою. Если оденъ або бѳльше спѳльникѳвъ дають лише працю або кромѣ працѣ еще и истину, втогды высоту нагороды за працю, накопищо до того нема умовы и спѳльники межи собою не можуть згодитись вызначуе судъ узглядняючи важнѳсть дѣла, достарчену працю и придбанѳи користи. — Накопи зыскъ не е въ готовыхъ грошахъ, але въ користяхъ иншого рода, втогды дѣлится ся ихъ поѳсля приписѳвъ, постановленыхъ при спѳвласности въ §§. 840.—843. — Спѳлка може котрому будь изъ спѳльникѳвъ за для его ѳтличныхъ свойствъ або трудѳвъ призвоити бѳльшѳй зыскъ якъ той, котрый бы ему прислужовавъ на поѳставѣ его удѣлу, лише такѳ вынятки не повиннѳи походити зъ умовъ, котры суть противнѳи законови, або не повиннѳи спѳлки выставляти на страту (§§. 1192.—1195. з. ц.).

Если спѳлка утратила своѳ фондъ цѣлкомъ або въ части, то страта дѣлится ся въ томъ самѳмъ розмѣрѣ, въ якѳмъ въ разѣ противнѳмъ дѣленѳмъ зыскъ. Кто не давъ нѣякои истинны, той поноситъ шкоду въ своѳй праці (§. 1197. з. ц.).

Спѳльники, котрымъ повѣрено зарядъ, обовязанѳи

провадити и складати докладні рахунки що до спільного фонду коренного и до дотичнихъ приходівъ и розходівъ. — Остаточного рахунку и поділу зыску або страги не можна жадати передъ укѣнченемъ интересу. Если однакожь провадять ся интереса, котрі мають трѣвати черезъ кѣлька лѣтъ и щорѣчно пожитокъ приносить, то можуть спільники жадати що року зложена рахунківъ и поділу зыску, наколибъ лише черезъ те не выставлено головного интересу на шкоду. Вирочѣмъ може кождый спільникъ въ кождѣмъ часѣ переглянути рахунки. — Хто вдоволяє ся зложенемъ самого лише білянсу, або зрѣкъ ся права жадати рахунківъ, той, скоро докаже ошуканьство хочъ бы лише въ однѣй часті заряду, може домагатись зложена повныхъ рахунківъ такъ за минушій злучай, якъ и за всѣ будучі (§§. 1198.—1200. з. ц.).

Относины спѣлки до нечленівъ. Безъ выразного або даного правного зѣзволена спільниківъ або ихъ повномочниківъ, не може спѣлка зобовязатись якѣсь иншою особѣ. У торговельниківъ обвѣщене и одному або бѣльше членамъ удѣлене право веденя фѣрмы, то е право пѣдписованя именовъ спѣлки воѣхъ грамотъ и писемъ, мѣстити въ собѣ всесторонне повномѣцтво. — Спѣльникъ, котрый лише зъ частею свого маеку належить до спѣлки, може посѣдати маектокъ ѣгдѣлений ѣтъ спѣльного, котрымъ ѣнъ пѣсля вѣдобы мае право заряджовати. Длятого права и обовязки, котрі мае трета особа супротивъ спѣлки, належить ѣтрѣжнати ѣтъ правъ и обовязкѣвъ, котрі прислугують ѣй супротивъ поодинокихъ спѣльниковъ. — Хто ѣтже мае право жадати що ѣтъ поодинокого спѣльника а не ѣтъ спѣлки, або мае обовязокъ поодинокому спѣльникуви що платити, той не може такожь

жадати ѳтъ спѳлки, анѳ ѳѳ платити, лише самому спѳльникуви. Такѳ само кождый спѳльникѳ що до спѳльныхъ вѳрительностей и довгѳвъ мае право або обовязокѳ до заплаты лише въ мѳру своего удѳлу, вынявши межи торговельниками, взглядомѳ котрыхъ е догадка, що всѳ за одного а оденѳ за всѳхъ щось прирекли або приняли. — Тайный спѳльники торговельной спѳлки, то е такѳ, котрыѳ пожичали спѳлцѳ часть фонду на зыскѳ або на страту, але не зѳстали оголошенѳ яко спѳльники, не ѳтповѳдають въ нѳякомѳ разѳ чимѳ бѳльше якѳ лише даною истиною. Спѳльники яко такѳ оголошенѳ ѳтповѳдаютъ цѳлымѳ своимѳ маеткомѳ (§§. 1201.—1204. з. ц.).

Розвязане спѳлки и выступлене зѳ неи. Спѳлка розвязуе ся сама собою, 1) если предириняте дѳло укѳнчено або 2) вже дальше вести не дастъ ся; 3) если пропавѳ цѳлый фондѳ коренный, або 4) если выйшовѳ часть установленый до трѳваня спѳлки. — Въ загалѳ спѳлный права и обовязки не переходать на наслѳдникѳвъ спѳльника. Однакожь имѳ прислугуе право жадати зложеня и заспокоеня рахункѳвъ за часть ажѳ до смерти спадкодавця, наколи до спѳлки дальше не налажать. Взаимно они обовязанѳ зложити и заспокоити рахунки за спадкодавця. — Если спѳлка складае ся лише зѳ двохъ осѳбѳ, втогды 5) розвязуе ся черезъ смерть одной зѳ нихъ. Наколи складае ся зѳ бѳльше осѳбѳ, натогды е догадка, що оставшѳ спѳльники удержують дальше спѳлку межи собою (1205.—1207. з. ц.).

Если особы, котрыѳ не суть торговельниками, заключили контрактѳ спѳлки, обѳймаючѳй выразно и ихъ наслѳдникѳвъ, то тѳ наслѳдники, наколи приймають наслѳдство, обовязанѳ слухатя волѳ спадкодавця; однакожь послѳдна воля не розтягае ся до наслѳдникѳвъ

по наслѣдникахъ, а тымъ менше не може творити спѣлки вѣчно трѣваючої. — Если наслѣдникъ не е въ станѣ выповняти услуги, котрѣ принявъ спадкодавецъ для спѣлки, то повинень онъ пристати на размѣрне ѳттягнене ѳтъ вымѣреного удѣлу (§§. 1208. — 1209. з. ц.)

Спѣльника можна выключити изъ спѣлки и передъ выходомъ часу, I) если не выповняе сущныхъ условинъ контракту; II) если на его мастокъ ѳтворено конкурсъ; III) если судъ узнае его за марнотратника або ѳтдасть пѣдъ курателю и IV) если утратитъ довѣре черезъ доконане злочинства (§. 1210. з. ц.).

Належане до спѣлки можна выповѣсти и передъ выходомъ часу, наколи спѣльникъ, котрый головно вѣвъ предприемство, умеръ або выступивъ изъ спѣлки. Наколи часу трѣваня спѣлки анѣ выразно не означено, анѣ пѣсля натуры предприемства не можна его означити, втогды кождый спѣльникъ може пѣсля вподобы выповѣсти спѣлку, щобы се учинивъ лише у властивѣмъ часѣ и щобы въ тѣмъ не було пѣдступу (§§. 1211. и 1212. з. ц.).

Наслѣдки выключеня або выступленя, котре вправдѣ було заскаржене, но пѣзнѣйше зѣстало узнане яко правне, вертають ся ажъ до дня, въ котрѣмъ наступило выключене и выповѣджене (§. 1213. з. ц.).

Подѣлъ спѣльного мастку. При подѣлѣ спѣльного мастку по розвязаню спѣлки рѣшають окрѣмъ повышихъ приписѣвъ такожь тѣ, котрѣ мы подали при спѣвѣдасности въ §§. 841.—844. з. ц. (§. 1215. з. ц.).

Попередно писалисьмо о тѣмъ, якъ поступати належить тогды, коли хтось самъ оденъ отвирае крамницю своими грѣшми, а потому о тѣмъ, якъ бы въ якѣмъ селѣ або мѣсточку отворити треба крамницю на складковій грѣшѣ. Мы дѣйшли отже до того, що, якъ нема въ селѣ або мѣсточку одного такого чоловіка, котрый мавъ бы тѣлько грошей, скѣлько потрібно на ведене крамницѣ, тогды треба завязати такъ звану „спѣлку звычайну або цивильну“ и такъ спѣльными грѣшми и спѣльными силами дѣло провадити.

Простѣйша була бы рѣчь, якъ бы отвирано крамницѣ такъ званій громадскій, т. е. на громадскій грѣшѣ и пѣдъ зарядомъ рады громадской. Крамниця громадска була бы для громады дуже важною рѣчею, разъ що не було бы тѣлько короводѣвъ съ контрактами, бо выстало бы тѣлько звычайне повѣдомлене до ц. к. староства, по-друге длятого, що цѣлый зыскъ зъ такой крамницѣ ишовъ бы на потреби громадскій, по третє томѣ, що товары въ такой громадскій крамниця куповали бы всѣ громадяна, бо знали бы, що заробокъ не приаде одному або двомъ людѣмъ, тѣлько цѣлой громадѣ, а по четверте длятого, що громада мае бѣльше грошей, якъ оденъ чоловікъ, тожь може и бѣльше всѣлякого товару спровадити. — Таку громадску крамницю можна однакожь тѣлько тамъ отворити, где есть певнѣсть, що не стане тамъ начальникомъ такой чоловікъ, що съ жидами тримае, або такой, що за келишокъ горѣвки та кусникъ ковбасы готовъ свою честь и честь громады спродати. Бо якъ бы такой чоловікъ дѣставъ ся на начальника громады и мавъ при собѣ ще й такихъ радныхъ, якъ онъ, тогды бувай здоровъ зъ крамницею громадскою!

Хотай, якъ мы вже сказали, громадскій крамницѣ

були бы для громадъ великимъ добромъ, бѣльшимъ якъ крамницѣ на спѣлки, таки трудно ѳтвѣжити ся ѳтворяти ихъ, бо не знаемо, що съ ними стати ся може. Гдѣ ѳтже нема певности, що крамницю ѳтворену на громадскій грошѣ не зруйнують, то лѣпше буде завязати спѣлку цивѣльну або звычайну, щобы крамницѣ не були громадскій, але щобы були маеткомъ спѣлки, до котрой бы всѣ громадяне, бѣднй и богатй, належали.

Такй спѣлки, о якихъ мы говорили, могли бы творити ся не тѣлько для веденя крамницѣ, але и для веденя иншого якого промыслового дѣла. Знають всѣ, що нашй Гуцулы н. пр. виробляють дуже краснй рѣчи зъ дерева. А хтожь ихъ купуе и намъ спродае? Жиды. Знаемо такожъ, що въ Яворѳвщинѣ виробляють нашй люде деревянй начиня и плетѣнки зъ соломы и шувару. Та хтожь тою працею збогачае ся? Той, котрый того не робить — жидъ! Всюды въ нашѳмъ краю виробляють люде богато всѣлякихъ рѣчей, — та щожъ зъ того, коли не мають насампередъ звязи межи собою, а потому звязи зъ тыми, котры того выробу потребують не для зарѳбку, але для ужитку, а черезъ те праця ихъ не приносить имъ ѳтповѣдного зыску. Коли бы н. пр. межи нашими Гуцулами завязавъ хто таку спѣлку, котра бы ѳткупуувала за ѳтповѣдну цѣну гуцульскй выробы ѳтъ нихъ самыхъ, а не черезъ жидѳвъ, и постарала ся о мѣсце продажи для тыхъ выробѳвъ гуртомъ або поодинокю, тогда и лишивъ бы ся добрый зарѳбокъ спѣльникамъ, и праця тыхъ, щѳ виробляють, була бы инакше вынагороджена, якъ вынагороджують ей жиды. А чей-же не велика то штука таку спѣлку завязати, тай була бы се дуже корыстна рѣчь, бо жиды забрали вже у тыхъ бѣдныхъ Гуцулѳвъ

худобу, полонины, хаты и ихъ самыхъ такъ крѣпко въ руки, що незабавомъ и кости ихъ подрухочуть. Отцѣ духовнѣй, и вы панове учителѣ гуцульскихъ сторонѣ, огляньте ся троха около себе, а побачите, що небавкомъ не буде чимъ и за похороны заплатити, тай до школы не буде кому ходити, бо подутъ вашѣ парохіяне жидамъ воду носити, а ихъ дѣточки жидовску худобу пасти... Для скуповуваня и перепродуваня гуцульскихъ выробѣвъ можна бы навѣтъ и зареестровано товариство завязати, такъ якъ отъ прим. завязало ся въ Семигородѣ товариство для промыслу кошикарского, и тымъ способомъ той промыслъ дуже красно розвинути.

Якъ бы такъ въ рѣжныхъ сторонахъ нашего краю позавязували ся спѣлки для рѣжныхъ галузей промыслу и вступили съ Народною Торговлею въ тѣсну купецку звязь, тогды можна бы нашѣ выробы не тѣлько тутъ у насъ спродавати, але гдѣкѣ и за границу вывозити. Народна Торговля мае обширнѣйши звязи зъ рѣжными народами, тожъ могла бы богато такихъ выробѣвъ домашняго промыслу спродавати. На Подѣлю можна бы много такихъ рѣчей, якъ коновки, ложки, решета и т. д., спродавати, а на кресты, топорцѣ и килимки знайде ся купецъ навѣтъ и въ Вѣдни.

Одною зъ найважнѣйшихъ рѣчей при завѣдованю такою спѣлкою есть та, щобы зарядъ еѣ дѣставъ ся въ добрѣ руки. Головнѣй завѣдатель спѣлки мусить бути чоловѣкомъ прозорливымъ, зовсѣмъ чистымъ ѡтъ всякихъ злыхъ дѣлъ и добре розумѣти те, що, якъ робить що добраго и пожиточнаго для громады, робить такожъ добре и самому собѣ, бо ѡнъ есть членомъ громады. Такъ само и члены такой спѣлки повиннѣ всѣми силами о то дбати, щобы дѣла еѣ красно розвивали ся.

Єсть ще оденъ способъ провадження крамницъ, а той єсть на церковнй грощѣ пѣдъ зарядомъ церковного братства, Такихъ крамницъ знаходимо въ нашѣмъ краю чимало, и той способъ провадження крамничного дѣла має свои добры, але такожъ и злы стороны. Добры стороны въ томъ, що церковь выступає тутъ яко опѣкунка бѣдныхъ людей, не числячи на великй зыски, а хотяй церковный грѣшь, вложеный въ дѣло крамничне, приносить якійсь зыскъ, то всежь таки черезъ зыскъ той збогачує ся фондъ церковный на тоє, чтобы зновъ колись бѣдному чоловѣкови було лекше, якъ прйде ся або нову церковь будовати, або стару направляти, або щось до неї справити. Устава наша конкуренційна корыстає однакожь и зъ той власной помочи бѣдныхъ людей, бо каже, що до коштовъ будовы новой церкви або будынкѣвъ парохіяльныхъ або при репараціи ихъ причиняє ся коляторъ шестою частиною не достаюточою на тую цѣль готѣвки. Коли отже братство церковне, маючи на гадцѣ будову новой церкви, запровадити крамницю и зыски зъ неї обертає на збѣльшенє фонду для єѣ будовы, то при конкуренціи зарахують той цѣлый зыскъ зъ крамницѣ до фонду церковного, и розложать такъ красно, що на дѣдича припаде дуже маленька частина, або навѣтъ и зовсѣмъ нѣчого, до уплаты на сю будову. Помимо того однакожь панъ дѣдичъ, хотяй нѣчого або дуже мало що давъ, не зрече ся права до презентованя священника. Зъ того взгляду и зъ уваги на ту славетну уставу конкуренційну суть церковнй крамницѣ непрактичнй, бо подають способъ панамъ коляторамъ выкручувати ся ѣтъ обовязкѣвъ коштомъ бѣдныхъ людей. Єсли бы зыски зъ крамницъ обертали ся на закуплєне рѣжныхъ рѣчей для церкви, то черезъ те збогачала бы ся она,

але и то повинно ся тѣлько до певной границѣ тягнути.

Намъ повинно о те ходити, щобы и церковь и еѣ вѣрній збогачались; тожь уважаемо, що церковь може зробити початокъ съ крамницею, а потому повинна старати ся о те, щобы привчили ся при нѣй люде веденя дѣла крамничного и отвирали крамницѣ самѣ на свѣой рахунокъ, або на рахунокъ спѣлки, чи товариства.

III. О рахунковости и книжкахъ крамничныхъ.

Каждый порядный господарь повиненъ докладно знати рѣчей доходы и розходы, якѣ мае зъ своего господарства. Особливо повиненъ онъ съ концемъ року такѣ рахунки поробити, щобы побачити, чи господарство провадивъ добре чи зле, а якъ зле, то зъ рахункѣвъ покаже ся ёму, где треба въ будущѣмъ роцѣ заощадити, щобы зновъ не було страты. Для купця або крамаря суть рахунки такъ потрѣбнѣй, якъ для хлѣбороба плугъ. Сельскѣй господарь на малѣмъ грунтѣ дастъ собѣ лекше раду безъ провадження рахункѣвъ на письмѣ, якъ крамарь. Крамарь, обертаючи часто малыми сумами и рѣжнороднымъ товаромъ, мусить якъ найточнѣйше всё а всё записати, и то не ѡткладаючи зъ одного дня на другѣй. Онъ повиненъ заразъ, якъ тѣлько зложить товаръ въ крамници, всё позаписовати и розраховати по чому мае ёго спровадати, хотяйбы и день и нѣчь прѣйшло ся ему надъ тѣмъ сидѣти. Купецтво не терпитъ ѡтволѣканя якои работы зъ дня на день.

Въ звычайнѣй сельскѣй крамници повиннѣй хотъ такѣ книжки бути:

1. *Книга товарова*, въ котрѣй записуе ся всё, щѣ зъ товару до крамницѣ приходитъ, и въ такѣмъ по-

рядку, якъ оно приходить. Книга товарова повинна мати такі рубрики: а) Дату (рѣкъ, мѣсяць и день); б) число фактуры т. е. того квѣту або рахунку (остемпльованого), котрого дѣстає крамарь ѡтъ головного купця на той товаръ (фактуры треба нумеровати въ такѡмъ порядку, якъ приходять и неостемпльованыхъ не треба прѣимати; в) предметъ або рѣчь т. е. назва товару; г) що товаръ вразъ съ доставою ажъ до крамницѣ коштувавъ; д) рубрику, въ котрѡй пише ся, за яку суму сей товаръ вразъ съ заробкомъ спродати належить; е) за кѡлько опродано.

2. *Книга касова*, въ котру вписуе ся всѣ доходы и розходы по порядку. Ся книжка повинна мати такі рубрики: а) число порядкове, або т. зв. артикулъ касы; б) дату; в) число фактуры; г) предметъ або рѣчь; д) дохѡдъ; е) розхѡдъ. Въ ту книгу належить вписати уплату за товары, за хату, вкладки, пожички и т. инше и кожного вечера уторгованый грѡшь.

3. *Книга вѣрителѣвъ и довжниківѡвъ* (книга контова), въ котру вписовати належить, хто и скѡлько крамаревѣ виненъ и скѡлько кому крамарь виненъ. Каждый зъ нихъ, якъ вѣритель такъ довжникъ, повиненъ мати цѣлу сторону картки. Одна половина стороны має написъ „довжный“ а друга „мае“. Се треба розумѣти такъ: н. пр. Иванъ Сорока „мае“, значить: належить оя ему ѡтъ крамаря або крамницѣ. На однѡй половинѣ стороны книги вѣрителѣвъ або довжникѡвъ повинно находити ся: а) число и имя вѣрителя або довжника; б) дата; в) артикулъ касы; г) предметъ, т. е. за що виненъ або за що ёму належить ся; д) сума. Въ ту книгу належить, н. пр. при спѡлкахъ, вписувати въ ѡтдѣлѣ „мае“ вкладки кожного спѡльника, якъ такожь на кѡнци року по обрахунку

его зыскъ. По выплатѣ вкладки або зыску належить выплачену суму написати на другой половинѣ ёго картки подъ надписомъ „довжный“, такъ, щобы по порѣвнаню сумъ одной половины съ сумою другою, показало ся, окѣлько ему крамница або онъ крамници виненъ.

По прочитаню сего ѳтдѣлу о книжкахъ скажуть гдеякй може: То за богато клопоту зъ книжками! до чого тѣлько писати? ѳгъ жидъ тѣлько книжокъ не провадитъ, а провадитъ скленикъ и добре заробляе. На таке ѳтповѣмо, щѣ мы въ тѣмъ не повиннй дивити ся на жидѣвъ, але робити такъ, щобы все було въ порядку и щобы каждой хвилѣ знати, якъ дѣло стоить, и щобы каждый мѣгъ пересвѣдчити ся, що мы чесно интересъ провадимо. При сиѣлкахъ есть провадження хоть тыхъ книжокъ, о котрыхъ мы тутъ говорили: конечно. Устава торговельна каже о книжкахъ такъ, а) Каждый купецъ есть обовязанный провадити книги, зъ котрыхъ виднымъ бувъ бы его интересъ купецкй и станъ его маеку. б) Онъ обовязанный всѣ торговельнй книги, бйлянсы и письма, якй дѣстае, переходувати и мати ѳтписъ тыхъ письмъ, якй въ дѣлахъ купецкихъ высылае, що найменше ѳгъ десять лѣтъ. в) Онъ повиненъ що року въ певнѣмъ часѣ зробити головной обрахунокъ (инвентуру) цѣлого интересу и зложити т. зв. бйляноъ. г) Книги купецкй мусять бути оправленй (переплетѣнй) остемпльованй и воѣ картки понумерованй. д) Въ книгахъ купецкихъ не можна зѣставляти порожныхъ мѣстцъ такихъ, где звычайно пише ся, н. пр. порожныхъ цѣлыхъ лйній и т. и. е) Въ книгахъ купецкихъ не можна разъ записаного перекрысляти або вытирати и т. д. Зъ уваги на такй приписы треба перше добре подумати, закимъ напи-

ше ся. Коли бы однако трафило ся такъ, що якусь суму, котра належить въ доходы, записано черезъ помилку въ рубрику розходѣвъ, то не можна еѣ перекрыслати, толькo пише ся еѣ за тое два разы въ рубрицѣ доходѣвъ, черезъ що при сумованю (додаваню) выйде такъ, якъ повинно бути.

На закончене сего ѳтдѣлу о книгахъ згадаемо ще, що книги касова и контова мусятъ бути въ ц. к. урядѣ податковѣмъ остемпльованѣ, а за те служити можуть при процесѣ яко пѣвъ доводу.

Білянсь єсть то коротко зложеный головный рахунокъ цѣлого крамничного або якого иншого интересу. Коли отже въ кѣнци року (найвыгѣднѣйше буде се зробити 30-ого червня) все перерахуе ся, що зъ товарѣвъ находить ся въ крамници а зъ грошей въ касѣ, замыкае ся и рахунки въ книжкахъ по сей день. Зъ тыхъ книжокъ выписуе ся на особнѣмъ паперѣ або въ особнѣй книзѣ и складае ся примѣромъ такій рахунокъ :

Рахунокъ касовый крамницѣ Василя Соловѣя въ Слобѣдцѣ.

а) Страты

по 1. липня 1886.

Наемъ хаты для крамницѣ	60 зр. — кр.
Уплата помѣчника	120 зр. — кр.
Выдатки на книжки	10 " 50 "
Выдатки на кореспонденцію	8 " 40 "
Свѣтло и опалъ	5 " 24 "
10% утраты на урядженю	9 " 60 "
Аскурація товарѣвъ	3 " 20 "
Податки	18 " — "
Процента ѳтъ пожички	118 " 44 "

Разомъ 353 зр. 38 кр.

б) Зыски.

Зыскъ зъ спроданыхъ товарѣвъ .	770 зр.	84 кр.
Вынаемъ одной хаты для читальнѣ.	12 „	— „
Разомъ	782 зр.	84 кр.
Зыску въ загалѣ	782 зр.	84 кр.
Страты въ загалѣ	353 „	38 „
Зѣстае чистого зыску	429 зр.	46 кр.

Тѣи всѣ цифрѣ, якъ мы тутъ навели, повиннѣи находити ся въ ѡтповѣднихъ книжкахъ по замкненю рахункѣвъ, и съ ними розпочинае ся рахунокъ слѣдующого року. Зъ урядженя (до которого належать шафы, столы, ваги и таке инше) треба 5 до 10 процентѣвъ ихъ вартости яко зъужитокъ ѡтнисувати що року такъ, щобы по двацять або десять лѣтахъ зовсѣмъ выплатило ся.

Якъ важнѣи для крамаря суть рахунки, видно зъ бѣлянсу. На куснику паперу дасть ся все постягати и поскладати такъ, що кождый крамарь видитъ ясно, якъ въ зеркалѣ, цѣлый станъ своєї крамницѣ. Тѣлько треба старати ся, щобы сей бѣлянсъ, якъ и всѣ рахунки, були правдивѣи навѣтъ на крейцары, абы чоловѣкъ самъ себе не ошуковавъ, якъ то часомъ гдеякѣи банки робять. На паперѣ сходитъ ся такъ красно, ба навѣтъ и зыски выкажутъ великѣи, а якъ переглянешъ по скриняхъ та кѣсахъ всѣ, що на паперѣ написано, то покаже ся зовсѣмъ що иншого. Мы не повиннѣи однакожь задивляти ся на такѣи банки, а робити такъ, щобы все згѣдне було съ правдою, щобы не встыдати ся своєї власной роботы.

Взорець бѣлянсу подаемо на наступуючѣи сторѣнѣ.

Б І Л Я Н С Ъ

крайницѣ Василя Соловѣя въ Слободѣцѣ

за часть ѳтъ 1. липня 1885. до 30. червня 1886. р.

а) *Дѣтвѣ*

1) Готѳвка въ касѣ	223 зр.	25 кр.
2) Довжники . . .	84 "	45 "
3) Товары вразѣ съ довозомъ . . .	528 "	50 "
4) Урядженъе по ѳт-писаню 10% зъ зужитку . . .	86 "	40 "
	<u>922 зр.</u>	<u>60 кр.</u>

б) *Пасивѣ*

1) Пожичка (або вкладки) . . .	318 зр.	50 кр.
2) Довгъ Народ-ной Торговли	174 "	64 "
3) Зыскъ . . .	429 "	46 "
	<u>922 зр.</u>	<u>60 кр.</u>

У ва г а: Воѣ тѣ сумы, якѣ тутѣ наводимо знайдено при головнѳмъ обрахунку дня 30. червня 1886. року.

Слобѳдка дня 30. червня 1886.

Василь Соловѣй.

Рахунки до 10 зр. не підлягають стемплевн. Огъ 10 до 50 зр. треба дати стемпель на 1 кр. а надъ 50 зр. на 5 кр. и тотн стемплѣ переписати. Рахунки неостемпльованн підпадають карѣ 50 разової якъ бы ихъ у крамаря знайдено. Якъ выставляє ся кому, або якъ пріймає ся огъ кого якій рахунокъ, то повиненъ днѣ бути пѣсля того, що тутъ сказано, остемпльованный. Квіты на полуцену належитѣсть треба остемпльовувати пѣсля II. скалѣ, котру тутъ наводимо, съ увагою, що до 2 зр. суть и квіты огъ стемпля вѣльнн.

С К А Л Я II.

на квіты, контракти найму, забсзпеченя и инші документи въ справахъ правныхъ.

За суму до	20 зр.	— зр.	7 кр.
надъ 20 "	40 "	— "	13 "
" 40 "	60 "	— "	19 "
" 60 "	100 "	— "	32 "
" 100 "	200 "	— "	63 "
" 200 "	300 "	— "	94 "
" 300 "	400 "	1 "	25 "
" 400 "	800 "	2 "	50 "
" 800 "	1.200 "	3 "	75 "
" 1.200 "	1.600 "	5 "	— "
" 1.600 "	2.000 "	6 "	25 "
" 2.000 "	2.400 "	7 "	50 "
" 2.400 "	3.200 "	10 "	— "
" 3.200 "	4.000 "	12 "	50 "
" 4.000 "	4.800 "	15 "	— "
" 4.800 "	5.600 "	17 "	50 "
" 5.600 "	6.400 "	20 "	— "
" 6.400 "	7.200 "	22 "	50 "
" 7.200 "	8.000 "	25 "	— "

Надъ 8000 зр. огъ кождыхъ дальшихъ 400 зр. о 1 зр 25 кр. бѣльше, при чѣмъ низше 400 зр. уважають ся

ПОВНЫМИ.

Хто має замёръ отворити крамницю, той повиненъ :

1. Розважити добре, чи въ тѣмъ селѣ або мѣстѣ удержоване крамницѣ оплатити ся, бо не штука розпочати, але штука выдержати.

2. Чи есть онъ чоловѣкомъ до веденя крамницѣ здѣбнымъ, чи есть честнымъ и тверезымъ. Купецтво наше мусить ѡтъ купецтва жидѣвского ѡтрѣжнати ся честностею и уцгивостею. Крамарь нашъ повиненъ задоволати ся малымъ, але уцтивымъ зыскомъ, щобы люде его поважали, а тогды певно интересъ его знайде пѣдмогу и въ найтяжшихъ хвиляхъ.

3. Хату на крамницю выбрати треба простору и суху, бо бѣльша часть товарѣвъ цотребуе сухого мѣсця.

4. Постарати ся о урядженѣ крамничне выгѣднѣ а не дороге. Одна або двѣ широкѣ шафы зъ полицками и шуфлядами, довшѣй стѣль съ шуфлядою и полицками, щѣ называе ся лядою, одна вага бѣльша, а одна менша (бѣльша найлучше такъ звана децимальна, т. е. така, на котру якъ положить ся н. пр. 1 кѣльо на однѣмъ тарельци, то на другѣй треба класти 10 кѣльо товару, щобы була рѣвновага) и т. и. було бы досыть для крамницѣ. Много грошей вкладати въ уряджене склепове не порадно, бо то мертвый капѣталъ.

5. При замовленю товарѣвъ треба добре роздумати, чого въ тѣмъ мѣсци найбѣльше потреба, и спроваджувати тѣлько, на скѣлько выстарчае грошей, щобы не брати на кредитъ заразъ при отвореню крамницѣ. Гдекуды суть такѣ непораднѣ крамарѣ, щѣ, маючи грошей н. пр. 50 зр., замовляють товарѣвъ рѣжныхъ-прерѣжныхъ на 150 зр. Такѣй спѣсѣбъ розпочинаня крамарства есть дуже непрактичный, бо поряднѣй ку-

пець не дасть такому крамареві кредиту, отже не дѣстане той крамарь добрыхъ товарѡвъ за низьку цѣну. Такій крамарь дѣстати може такъ высокій кредитъ тѡлько у шахрая, котрый за лихї товары порухуе такъ високу цѣну, що все тое дѣставъ бы у порядного купця за тї самї грошѣ, але въ лѣшшѡмъ латунку и ретельну вагу. Въ загаль треба сказати, що дуже зле робять тї купцѣ и крамарѣ, котрї розпочинають свѡй купецкій интересъ кредитомъ, перевысшаючимъ ихъ власну готѡвку. Знаемо зъ досвѣду, що на купця гуртовного дуже зле вражене робить письмо крамаря, въ котрѡмъ стоить н. пр. таке: „Доношу Вамъ, що отвираю крамницю и хотѣвъ бымъ у Васъ побирати товары корѣннї такї а такї, товары желѣзнї, товары локтеві такї а такї, нафту, сѡль и т. д., на суму пѡсля мого обрахунку 550 зр. На pokryte sei сумы посылаю 70 зр., бо бѡльше теперъ не маю, и т. д.“ Чесный и порядный гуртѡвникъ, дѣставши таке письмо прочитае и кине. Онъ не зважае на то, що наразъ мѡгъ бы спродати рѡжныхъ товарѡвъ за 550 зр., а подумае собѣ: „Шкода и ѡтписувати, бо се не купецъ, и не годить ся нерозумного чоловѣка руйновати.“ — „Та якъ не купецъ? тажъ онъ и корѣнемъ и желѣзомъ и блаватными товарами гандлювати хоче, то великій чоловѣкъ!“ сказавъ бы хто иншїй. Однакъ онъ не есть купцемъ, бо не вмѣе застосовати ся до гроша, якїй мае, а заразъ зъ самого початку за богато рѡжнородныхъ рѣчей купуе. О славныхъ богачахъ Ротшїльдахъ говорятъ, що ихъ попередники зачали гандлювати сѣрниками. Они носили ихъ по домахъ въ кошикахъ, якъ и въ нашихъ мѣсточкахъ жидики носятъ. Жидикъ такїй заробивъ на двохъ пуделкахъ сѣрникѡвъ 1 кр., купуе вже 3 а по спроданю трѣхъ

купуе 4 и т. д. За якісь часъ познають его, що добрі сѣрники спродае, замовляють у нѣго склепы тысячами пачокъ, и такъ иде щоразъ дальше, ажъ доробить ся такой сумы, що по-при сѣрникахъ спродае вже сѣль, а потому отворить собѣ склепкѣ, въ котрѣмъ дѣстати можна не тѣлько сѣрники и сѣль, але и нафту каву, цукоръ, свѣтло всяке и т. и. Було бы отже найлѣпше и найкорыстнѣйше, щобы не робити заразъ въ початку довгѣвъ, а зачинати дѣло крамничне въ такѣмъ розмѣрѣ, якъ на то власный грѣшь позволяе.

6. При замовленю товарѣвъ треба на тое уважати, щобы товары були добрі, а не на то, щобы були та нѣ. Тане мясо пси ѣдятъ, каже пословиця. Порядный купецъ старае ся добрымъ товаромъ и ретельною вагою услужити купуючимъ и тымъ способомъ стягае до себе щоразъ бѣльше людей. Лихими товарами гандлюють шахраѣ, а не купцѣ.

7. Купецъ повиненъ задоволати ся малымъ зыскомъ, черезъ що и черезъ добрый товаръ стягне до себе купуючихъ и продасть богато товарѣвъ скорше, якъ другій, котрый лакомить ся на великій зыски.

8. Онъ повиненъ пильнувати розпочатый крамничный интересъ якъ ока въ головѣ и не спускати ся на кого иншого, що буде его дѣла пильнувати. Пожиченымъ конѣмъ не доробишь ся.

9. Треба старати ся о то, щобы грѣшь навѣть оденъ день даремно не лежавъ, тѣлько щобъ бувъ все въ оборотѣ. Тожъ нагромажоване богато гроша готового або даване на кредитъ товарѣвъ есть для купця дуже непрактичне, а навѣть и шкодливе. Жидъ якъ дае на кредитъ, то мае въ тѣмъ свѣй жидѣвскій рахунокъ, бо насампередъ порахуе за той товаръ високу цѣну, а потому, якъ на часъ не дѣстане своєї належитости,

то за літру мази, кôлька пачокъ сѣрникôвъ, кôлька топокъ соли забере яко провізію яйця, кури, телятко, а потому заскаржить до суду, выиграе справу и сяде въ хатѣ довжняка. Христiянскій крамарь того зробити не може и не повиненъ, для того найлѣпше не давати на кредитъ, а порадиѣйше продати таньше, але за готôвку, и тымъ грошемъ дальше обертати, або въ замѣнъ за иншій товаръ.

10. Купецъ повиненъ все, щô дôстае до своєї крамницѣ, заразъ въ книжку записати, щобы знавъ, щô мае.

11. При замовленю товарôвъ треба выбирати якъ найпевнѣйшій и найближшій жерела. Черезъ довгу дорогу дорожiе товаръ значно; некорыстно булобы отже тымъ крамарямъ, щô мешкають въ коломыйскôмъ або тернопôльскôмъ и т. д. записувати товари зо Львова, коли въ Коломы, Тернополи и т. д. суть склены Народнои Торговлѣ.

12. Крамарь повиненъ все на то уважати, щобы не переступивъ законъ, бо наложенъ по поводу того на него кары можуть его зруйновати. Чого не знаешъ то або напиши до Народнои Торговлѣ, або зачитай ся въ ц. к. Староствѣ.

13. Съ купуючими повиненъ обходити ся гречно и бути навѣтъ найменшôй дѣтинѣ, котра прiйде до его крамницѣ, услужнымъ. Згода буде, незгода руйнуе.

Съ тымъ кôнчимо нашій уваги о крамницяхъ, та давъ бы Богъ, щобы они розвоеви нашего крамничного дѣла прислужились.

Давъ бы Богъ, щобы у кождôмъ нашôмъ селѣ та мѣсточку була крамничка съ всякими товарами, якихъ люде потребують, щобы тяжко запрацьований нашъ грôшь зôстававъ таки межи нами, а не збога-

чавъ тыхъ, котрѣ за нашу тяжку працю ще зъ насъ насмѣвають ся та дурними. „Гоями“ прозивають. Ой щобы тѣ „Гой“ пѣзнали яка у нихъ сила, то нхто не поваживъ бы ся зъ нихъ глузовати и лѣпше малибы ся якъ теперь. Тожъ людоньки добрѣ помагаймо оденъ другому и працюймо разомъ, а Богъ поблагословить нашъ щирый трудъ и намъ поможе. Де корчма була тамъ нехай стане читальня и крамниця!

Увага: Для улукшени въ провадженю крамничныхъ книгъ выдано ѡтповѣднй формулярѣ котрѣ и въ оправѣ дѣстати можъ у выдавця сеи книжочки по 2 зр. 30 кр. за книжку вразъ съ пересылкою почтовою.

И-40.878